

ФІЛОСОФІЯ

УДК 930.1 (477) "16/18"

*Дмитро Вирський
(Київ)*

СТАНІСЛАВ ОРІХОВСЬКИЙ-РОКСОЛАН: ЗВИВИ ПАМ'ЯТІ (РЕЦЕПЦІЯ ПОСТАТІ ГУМАНІСТА ЗА РАННЬОМОДЕРНОЇ ДОБИ)

Стаття присвячена аналізу історичної пам'яті про Станіслава Оріховського-Роксолана (1513-1566). Досліджені зміни в рецепції творчості гуманіста за ранньомодерний період (XVI-XVIII ст.).

Ключові слова: Станіслав Оріховський, пам'ять, ранньомодерна доба, гуманізм.

Статья посвящена анализу исторической памяти о Станиславе Ориховском (1513-1566). Исследованы перемены в рецепции творчества гуманиста в раннемодерный период (XVI-XVIII вв.).

Ключевые слова: Станислав Ориховский, память, раннемодерная эпоха, гуманизм.

This article analyzes the historical memory of Stanislav Orihovskij (1513-1566). Studied changes in the reception of works in humanist in early modern period (16-18th centuries).

Key words: Stanislav Orihovskij (Orzechowski), memory, early modern period, humanist.

500-та річниця з дня народження Станіслава Оріховського (1513-1566), одного з культових мислителів доби Відродження, який походив з історичної України (сьогодні його рідна Перемишльщина – то терени Польщі), схиляє до роздумів про значення цієї постаті в історії і сьогоденні. Цікаво, що його позірна "канонізація" і "хрестоматійність" в Україні укупі із відносно масовим "культутом" – то справа вельми недавнього часу.

Зацікавлення постаттю Оріховського доби 1980 – 90-х років можна представляти міцно "зав'язаним" на потребах національної телеології. Образно кажучи, "темні віки" української історії – XIV-XVI ст. – потребували своїх "променів світла", які свідчитимуть бодай про потенціальну потугу українців, затиснутих несприятливими зовнішніми обставинами. Звідси активна "прихватизація" культурних діячів, хоч якось пов'язаних з теренами України. Утім, імпульс цей жив недовго. Із виголошенням славнозвісного кучмівського "висновку": "національна ідея не спрацювала", далі цей процес йшов, здебільшого, в "академічному гетто" та набував шат "вірування меншини".

Утім, те саме новітнє оріховознавство можна репрезентувати і як прорив до полі- і мультикультурної історії країни. Адже за жорстко консервованою за радянських часів народницькою традицією XIX ст. доходило аж до схеми оцінки будь-якої постаті історичного автора за параметрами етнічного, соціального, конфесійного і культурного "взірця". Отже, в ідеалі "справжній український інтелектуал" – це автохтонний русин-українець, з простолюду/народної маси (за радянської доби це трактовано як класову близькість), православний (ця конфесія трактована як "руська віра"), який писав кирилицею (бо ж створена вона спеціально для слов'ян). Зрозуміло, що через таке "голкове вушко" більшості реальних творців, зокрема зорієнтованих на "латинську Європу", було годі протиснутися до вітчизняного інтелектуального канону. Відтак, і "вивчалися" в модерній Україні – як "свої" – буквально лічені автори/тексти з доби Відродження.

Отже, С. Оріховський як особа з не лише українськими, але і польськими етнічними коренями, заможний шляхтич, католик з деякими пропротестанськими симпатіями, котрий писав латинською та польською мовами, є втіленням антипода тієї спадкової радянської

схеми. Інтеграція такої складної постаті до скарбниці акцентовано українського досвіду – то справжній виклик для сучасного історика. Утім, розуміння "складності" минулого є на сьогодні найвиразнішими ознаками історіописання.

Зрештою, новітня українська Оріховіана до сьогодні так і не наздогнала польську. Ось у цьому столітті маємо лише дві монографії, видані в Україні¹, проти трьох – у Польщі². Скромніші українські книжки, як бачимо, і за обсягом.

У цій статті спробуємо "поборотися" із "аберацією близькості" сучасного українського "культу Оріховського" і поглянути як про цього славного Роксолана пам'ятали упродовж першої половини ювілейного 500-літнього відрізка часу.

Особа і творчість С.Оріховського викликала велику зацікавленість вже у сучасників гуманіста, адже він вмів бути помітним і неодноразово потрапляв в епіцентри значущих для тогочасного суспільства подій. Відтак, саме іпостась "народного трибуна" знаходила панівний відбиток у перших спостереженнях співвітчизників.

Крім цього, на оцінки сучасників, безперечно, впливали соціальний статус Роксолана, його шляхетське походження, конфесійна приналежність та постава до релігійно-політичної дискусії, теренами якої була як безпосередньо Корона Польська, так і весь християнський світ. До цього слід додати відгуки "професійних" гуманістичних кіл, які зосереджувались на визначенні кваліфікації Оріховського як адепта *studia humanitatis*, себто як літератора, красномовця, філолога-латиніста, знавця античної спадщини і т.ін.

Цілком природно, що оцінки останнього роду переважають серед сучасників-іноземців, яких порівняно менш цікавила політична діяльність Роксолана. Відомий сучасний польський дослідник його творчості Єжи Старнавський дійшов до висновку, що саме Оріховському випала доля репрезентувати Польщу на Заході у справі красномовства та епістолографії [28, с.1-60].

Утім, не можна сказати, що Оріховський-політик був за кордоном проігнорований, адже його друковані праці ("Промова на похоронах польського короля Сигізмунда Ягелона", "Турчики") сприймалися і як авторитетні джерела про буття земель, підпорядкованих Польській Короні, та її безпосередніх сусідів в регіоні Центрально-Східної Європи.

Листування С.Оріховського та інших тогочасних політичних і культурних діячів дає багатий матеріал щодо враження, яке він справляв на сучасників³. Так, відомий польський історик Мартин Кромер, який довгий час перебував у Відні посланцем при імператорському дворі та неодноразово мандрував Європою у справах держави і церкви, захоплено повідомляв Роксолана про розголос, який має його діяльність в європейських культурних колах: "Не думай, мій Оріховський, що твоє ім'я не відоме за кордоном. В Італії, Іспанії, Франції й Німеччині мені довелося чути схвальні відгуки про твої твори, які становлять гордість і захист Вітчизни. Я не зустрічав там вченого, який би не читав їх і не підносив би до небес твоєї дотепності, красномовства та вченості. І я був гордий своєю славою, оскільки вбачаю в тобі свого співвітчизника й друга, і тому промінці твоєї слави падають і на мене" [7, с.170].

Інший польський культурний діяч, Якуб Гурський, у передмові до "Химер" (Кельн, 1563), одного з творів пізнього Оріховського, порівнював автора з Цицероном і Демосфеном [11, с.35]. Віддали належне Роксоланові і поети, зокрема у цьому-таки виданні вміщені

¹ Вирський Дмитро. Станіслав Оріховський-Роксолан як історик та політичний мислитель. – Київ-Кременчук, 2001. – 217 с.; Множинська Руслана В. Релігійно-філософські погляди Станіслава Оріховського. – К., 2007. – 150 с.

² Kaim Andrzej. Ekumenia w dobie Renesansu. Jedność Kościoła w ujęciu Stanisława Orzechowskiego. – Lublin, 2002. – 177 s.; Koehler Krzysztof. Stanisław Orzechowski i dylematy humanizmu renesansowego. – Kraków, 2004. – 565 s. (перевідав також 2009 р. твори з полеміки Оріховського з А.Ротундусом про державу та 2012 р. Оріховського зі Ф.Станкарком про релігію); Krzywoszyński Przemysław. Stanisław Orzechowski – ideolog demokracji szlacheckiej. – Poznań, 2010. – 170 s.

³ Зокрема, у так і незавершеному виданні "Оріховіани" (вийшов лише 1-й том) згадуються більш ніж 40 безпосередніх кореспондентів С.Оріховського, див.: Orzechowski S. Orichoviana Opera inedita et epistulae Stanislai Orzechowski. 1543-1566. Edid. Józeph Korzeniowski. – Vol.I. – Cracoviae, 1891. – 697 p.

вітальні вірші Яна-Дмитра Соліковського, Якуба Вугровіцького (Угровецького) та ін [27, с.31]. А Анджей Тржецьський в поемі "De sacrosancti Evangelii in ditione Regis Poloniae post revelatum Antichristum origine, progressu et incremento elegia" (Кролевець, 1556) називає його "вітчини славетним символом" ("patriae praenobile limen"), підносить Роксолана вище за Цицерона та ставить поруч з А. Моджевським, що зрештою стане традицією [28, с.30].

Про те, що ці панегірики не є просто приятельськими компліментами або проявами місцевого культурного патріотизму, свідчать і відгуки на творчість Роксолана з-за кордону. Зокрема, у передмові до виданої в Італії промови Оріховського на смерть польського короля Сигізмунда I Старого, написаної італійським гуманістом Пауло Рамузю, останній порівнював українського письменника з Ксенофонтом (який у свій час прославив Кіра). Вчений писав, що щасливий той, "хто після смерті здобув такого глашатая своєї слави" [7, с.60]. З повагою, як про особу, якій у Польщі ніхто ані "вимовою ані сміливістю не дорівнюється" писав про Роксолана папський легат Джованні-Франческо Коммендоні [21, с.82]. Про загальноєвропейське визнання таланту С.Оріховського свідчать й географія та кількість закордонних перекладів і видань його творів⁴.

Природно, що чимало оцінок особи та ідей Оріховського виходять за життя гуманіста з таборів його ідейних спільників і опонентів. З-поміж перших, окрім вже згаданого Мартина Кромера, не можна обійти увагою кардинала Станіслава Гозія, ідеолога і лідера польської контрреформації, ласка та авторитетна думка якого багато важили для перемиського каноніка⁵, та представника молодшого покоління сучасників гуманіста, одного з перших українців-пропагандистів унії церков, для якого вже Роксолан був визнаним авторитетом, Бенедикта Гербеста (Зелевича) [16, с.569-581]. Обидва цінували письменницькі здібності Оріховського та полемічний талант, особливо якщо він спрямовувався проти нововірів-протестантів.

Узагалі, протестантський виклик увів "руський досвід" у коло міжнародної інтелектуальної полеміки навколо "первісної чистоти" релігійних догматів, а, отже, і природної суспільної організації. Ось і в 1563 р. у Кельні виданий розлогий теологічний твір львівського проповідника і каноніка Йоанна Арундіненсіса (Ян з Тржцяни/Тростини, бл.1510 – 1567) "De religione sacrosancta, de ecclesia, ac ceremoniis..." / "Про релігію святу, про церкву і церемонії...". Написаний у формі діалогу між русином-рутенцем, поляком, німцем і латинянином, в якому дуже активний "русин" Арундіненсіс розвивав, зокрема, аргументацію саме С.Оріховського.

Принагідно зауважимо, що не всіх католиків можна зарахувати у стан прихильників Роксолана. В ультракатолицьких колах його ім'я сприймалось як одіозне, і саме в такому дусі витримані згадки про Оріховського в біографії Петра Кміти [30, с.202-203, 216].

Такі самі суперечності в оцінках зустрічаємо і в діячів різних напрямів протестантизму, що поширювалися на теренах Польської Корони та Великого князівства Литовського. Наведемо лише приклад змін у позиції людей, з якими Оріховського в'язали певний час дружні взаємини. Антипротестантська діяльність Роксолана змусила виступити проти нього тих, хто обрав нову віру. Так, відомий польський мислитель Анджей Моджевський (Фрич-Моджевський), товариш Оріховського в краківському гуртку гуманістів, що активно діяв у 40-ві рр. XVI ст. [5, с.64-78], присвятив полеміці з ним окрему працю "Оріховський, або відхилення звинувачень, висунутих Ст.Оріховським-Роксоланом" (1562). Мартин Кровицький, колишній католицький священик-однодумець гуманіста у справі з целібатом, полемізував з перемиським каноніком на сторінках славнозвісної "Апології" (1-е видання під титулом "Оборона науки правдивої і віри стародавньої християнської", Пінчув, 1560) [6, с.90].

⁴ Укладач "Оріховіани" повідомляє (р.IX-XVII) про 20 видань творів Оріховського, що виходили за межами Корони Польської.

⁵ Див. два його розлогих листи до Станіслава Гозія з 1563 р. (Orichoviana..., р.550-574).

Окрім цього, існує чимало менш відомих зразків полемічної літератури, присвяченої дискусії з Оріховським [23, с.17-32]. Зазвичай на сторінках подібних творів Роксоланові закидається заангажованість його виступів на підтримку офіційної церкви, ренегатство та інтелектуальна нещирість, що має корисливе коріння ("привата").

Окремо слід відмітити, відгуки на історико-політичні ідеї Роксолана. У зв'язку з цим особливе значення має твір Августина Ротундуса "Розмова Поляка з Литвином", присвячений полеміці з висловленою у "Квінкунксі" Оріховського різкою критикою ладу Великого князівства Литовського [25]. Сліди впливу ідей мислителя подибуємо і в славнозвісному трактаті А.Моджевського "Про виправлення держави" (1551) при обговоренні питання про необхідні заходи щодо захисту українського прикордоння королівства⁶.

Урешті-решт, можна припускати, що саме у цей, ще прижиттєвий для гуманіста, період усвідомлення місця Оріховського в житті річпосполитського суспільства з'являється чудова легенда про "solo tibi", яка доводила, що винятковість Роксолана була визнана папою римським і він дав "йому одному" серед священників право на шлюб [21, с.83]. Вірогідно, що до її популяризації доклали руки нащадки перемиського каноніка, адже "байстрюцьке" походження формально позбавляло їх прав на спадщину.

Таким чином, 1540–60-ті рр. можна вважати першим етапом у дослідженні творчого доробку С.Оріховського. Його особливостями були розпорошеність і ситуативна злободенність спроб аналізу творчості Роксолана. Матеріали такого аналізу зустрічаємо переважно серед епістолярної спадщини сучасних гуманістові культурних діячів, у передмовях на численні видання творів Оріховського та в творах полемічного характеру.

Другий етап дослідження творчої спадщини Роксолана пов'язаний з досить широкими хронологічними рамками (друга половина XVI – XVII ст.). На нього припадає пік зацікавленості творчістю Оріховського з погляду реальних соціокультурних практик. Громадська затребуваність ідей Роксолана в цей період неодноразово відмічалася істориками. Так, сучасний український дослідник Петро Сас вважає кінець XVI – першу половину XVII ст. часом, коли ідеї гуманіста "органічно впліталися в контекст української культури" ... не лише як бібліографічний факт, а й передусім як джерело реального впливу на суспільну свідомість православного населення, а також як матеріал для створення українськими письменниками-полемістами суспільно-політичних концепцій" [12, с.89].

Утім, межі періоду, запропоновані П.Сасом, на мій погляд, потребують певного уточнення, адже така періодизація відгороджується від того факту, що розголос діяльності Оріховського охоплював увесь річпосполитський простір (обмежувати його суто українськими рамками неможливо), а нова українсько-козацька ідея в середині XVII ст. не змогла опанувати всією територією поширення українців і, наприклад, західноукраїнські землі фактично цілком залишались в ідейно-культурному колі Речі Посполитої. Відтак, верхньою межею означеного другого етапу "Оріховіани" є не середина, а кінець XVII ст., а найсприятливішим середовищем для ідей Роксолана мають бути пороховані кола українського західництва, насамперед католицька, уніатська та почасти протестантська шляхта України⁷.

⁶ Порівняй, зокрема, висловлювання в розділі IX "Про царя або короля" згаданої праці з твором Оріховського "Зразковий підданий" ("Напучення польському королеві Сигізмунду Августу"), див.: *Моджевский А.Ф.* Об исправлении государства // Польские мыслители эпохи Возрождения. – М., 1960. – С.72-84. Про вплив Оріховського на А.Моджевського див. також: *Halecki O.* Od unii Florenckiej do unii Brzeskiej. – Lublin, 1997. – Т.1. – С.202.

⁷ До речі, польська дослідниця Б.Косманова також відзначає про загальну суголосність трактувань постаті Оріховського упродовж другої половини XVI-XVII ст., характеризуючи їх як візію "шляхти сарматської", і лише доба Просвітництва з початком XVIII ст., за думкою Косманової, пориває з цією традицією, див.: *Kosmanowa B.* Popularność Stanisława Orzechowskiego w Rzeczpospolitej szlacheckiej // *Odrodzenie i reformacja w Polsce.* – Т. XXII. – Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1977. – С.90.

У цей час письменницький доробок Оріховського знайшов широке визнання передусім завдяки своїм літературним якостям та самобутньому "річпосполитському" звучанню. Окрім цього, контрверсійність ідей гуманіста дозволяла зараховувати його в "свої" чи не кожній з тогочасних інтелектуальних течій [20, с.79-81].

Тексти гуманіста стають фактично хрестоматійними і активно використовуються політичними та культурними діячами цієї доби, його думки стають загальним напівфольклорним набутком, а його ім'я якоюсь мірою канонізується. Природно, що місцем найінтенсивнішого плекання інтелектуальних традицій Оріховського стає його рідна Галичина, а їх носіями, почасти, виступають його країни та рідні (Ян-Дмитро Соліковський, Ян-Щасний. Гербурт) тощо.

Твори Роксолана використовуються в Краківському університеті, Києво-Могилянському колегіумі академії та в інших навчальних закладах, побудованих за їх зразком, як дидактичні матеріали. Так, на студії Оріховського посилається відомий київський викладач Йосип Кононович-Горбацький в своїй "Риторичі" [19, с.159]. Покликалися на теологічний авторитет Оріховського і автори з православного віленського братства. Так, у творі "Appendix. Na Examen Oborony Verificasiey" (Вільно, 1622) є посилання на "Діатрибу" [1, с.661,662]. У відповіді на цей "Апендикс", друкований того таки 1622 р., так само віленський греко-католицький автор Атанасій Селява виявив добру обізнаність зі справою Оріховського, згадав і його сина, "людину значну, яка померла уже за наших часів" [1, с.707].

Літературознавча традиція про Оріховського закладається ще наприкінці XVI ст. Станіслав Решка, колишній секретар кардинала Станіслава Гозія, у своєму "Житті Гозія" (1587), називає Роксолана "нашим Демосфеном", закладавши стійку традицію саме такої порівняльної атрибуції гуманіста [20, с.77]. Решка також включив ім'я Оріховського в перелік польських письменників, складений ним у 1593 р. Серед вчених і літераторів доби королювання Сигізмунда Августа згадував Роксолана і Станіслав Гроховський у 1603 р. [20, с.77].

Видатний польський літературознавець Шимон Старовольський, що був добре обізнаний із творчістю Оріховського, активно використовуючи праці останнього у власних творах [20, с.78], остаточно "канонізує" ім'я Роксолана включенням його біографічного нариса до антології "Сто письменників польських", що вийшла друком у Франкфурті в 1625 р. [29, с.78-80]. Зокрема, він присвятив йому такі віршовані рядки:

*Ту славнозвісну думку Платона прийнявши,
Про переселення душ по тілах безперервне,
Дух Оріховія жив перед тим в Демосфені напевно,
Чи Цицерона вимовність була притаманна йому⁸.*

Ідеї Оріховського у цей період віднайшли чимало шанувальників та наслідувачів у середовищі політично активної річпосполитської шляхти і почасти втілилися у суспільні практики Речі Посполитої обох народів, державного утворення, що в 1569 р. об'єднало в собі всі розлогі терени Корони Польської та Великого князівства Литовського. Про їх затребуваність свідчать як численні перевидання політичних творів Роксолана⁹ [21, с.81], так і випадки відвертого плагіату з них. Так, папський нунцій у Польщі Джерманіко Маласпіна в 1596 р. не погребував видати під власним ім'ям одну з "Турчик" Оріховського [21, с.8].

Однак, варто зазначити, що по-різному "щастило" окремим творам мислителя. Зокрема, "бестселером" тогочасної "Оріховіани" може бути названа праця "Зразковий підданий" ("Напучення польському королеві Сигізмунду Августу"), що видавалася у 1584, 1632, 1639, 1697, 1763 рр. Величезною популярністю користувались і вже згадані "Турчики". Порівняно менше пощастило "Політії Польського Королівства", що так і не вийшла друком в ці часи, а

⁸ Si lecet amplecti famosum dogma Platonis| Quod mutant animi corpora corporibus,| Spiritum Orechovius certe Demosthenis| hausit,| Vel Ciceronis quo lingua diserta fuit (Миколай Журавський / "Zoravii").

⁹ Укладач "Оріховіани" навів (р. IX-XVII) 27 посмертних видань творів Оріховського і це неповний перелік, див.: Kubala L. Stanisław Orzechowski i wpływ jego na rozwój i upadek Reformacji w Polsce. – S.81.

цікавість до "Розмови навколо езекуції" та "Квінкункса" була жвавою недовго, адже у XVII ст. заторкнуті в них питання вже мало турбували шляхетський стан [20, с.83-90].

Релігійні погляди Оріховського, думки про місце церкви у суспільстві і особливо його проправославна риторика знайшли уважного і вдячного читача-споживача в особі діячів православного відродження в Україні. В їх працях зустрічаємо непоодинокі посилання на твори Роксолана – зокрема вони наявні в "Апокрисісі" Христофора Філалета (Мартина Броневського) та "Палінодії" Захарії Копистенського. Останній називає Оріховського "зацним і високовченим мужем", а також "правим і старим правди мовцем" [4, с.329].

Історіографічний доробок Оріховського також не був забутий. Це видно вже з факту кількох перевидань його "Анналів"¹⁰. Цей твір став важливим джерелом інформації для пізніших річпосполитських історіографів. Так, Лукаш Гурницький, у своїй праці, написаній у 1637 р. і присвяченій королюванню останнього Ягеллона – Сигізмунда Августа, фактично переказує окремі сторінки згаданої праці Роксолана [14, с.312-315]. Окрім нього, "Аннали" / "Хроніки" Оріховського використовували Станіслав Любенецький у власній праці "Historia Reformationis Polonicae"; а Ян-Щасний Гербурт, перший їх видавець (Доброміль, 1611), переробив текст Роксолана на твір "Візерунок Речі Посполитої і направа Петра Григоржковича з книг Станіслава Оріховського взята" (1612).

Досить красномовно характеризує ставлення польської історіографії до "Анналів" Оріховського і видання їх в Ляйпцигу в 1712 р. як додатка до славнозвісної "Історії Польщі" Яна Длугоша. Щодо цікавості історичними творами Роксолана в українських православних колах, то відомим є факт знаходження в бібліотеці Феофана Прокоповича примірника видання "Хронік" з 1643 р. [10, с.427].

"Легенда" про Оріховського отримала продовження в цей період на сторінках малокритичного гербовника Шимона Окольського ("Orbis Polonis...", Краків, 1641-1643). У ньому перед читачем постає образ таємничого, терплячого мудреця, котрий горює за оточенням і нагадує про обов'язки релігій та перед вітчизною. Щоб надати ваги власному баченню особи гуманіста, Окольський навіть стверджував, що Роксолан наприкінці життя повернувся до виконання священницьких обов'язків і став королівським сповідником [20, с.89].

Третій етап ранньомодерних оріховознавчих студій пов'язаний здебільшого з XVIII ст. Він носить виразні ознаки перехідності і є своєрідною інтерлюдією до вивчення життєдіяльності Роксолана у сучасному розумінні "науки". Його характеризує активізація джерелознавчої праці та спроби перевидання окремих частин творчої спадщини Роксолана. Характерною ознакою цього періоду є перевага літературознавців на ниві тогочасної "Оріховіани", що пояснюється порівняною академічністю філологічних студій і формальною усталеністю як "наукової дисципліни" саме історії словесності.

Так, згадки про гуманіста зустрічаємо у латиномовній праці Давида Брауна про істориків, політичних письменників і правників Польщі та Пруссії ("De scriptorum Poloniae et Prussiae historicorum, politicorum et i[uris]c[onsul]torum, typis impressorum ac manuscriptorum, in Bibliotheca Brauniana collectorum, virtutibus as vitiis, catalogus et iudicium...", Кельн / власне Ельблонг, 1723). У власній книзі Браун не поскупився на похвали Оріховському за "потугу слова" [17, с.109].

У першій половині XVIII ст. в Польщі Юзеф-Анджей Залуський виступив із широкою програмою перевидання творів доби "зигмунтової" (себто XVI ст.). Відтак, на сторінках двомісячника "Warschauer Bibliothek" / "Варшавська бібліотека" (1753-1755) та кварталника "Acta Litteraria" (1755-1756) з'являлися окремі витяги з праць Оріховського, підготовлені Яном-Даніелем Яноцьким [20, с.88]. За доби короля Станіслава-Августа творами Оріховського цікавилися в зв'язку з обговоренням у польському суспільстві різних просвітницько орієнтованих проектів державних реформ [18, с.23].

¹⁰ Написані в 1556 р. вони за ранньомодерної доби (до 1800 р.) виходили друком 1611 р. в Добромилі, 1643 р. в Гданську, 1712 р. в Лейпцигу та 1767 р. в Кракові.

Нарис діяльності Роксолана передує краківському виданню 1760 р. його твору "Життя і смерть Яна Тарновського", що належав перу видавця, відомого єзуїтського письменника і журналіста о. Францишка Богомольця [13]. Особливістю цього нарису було те, що автор обходив увагою про протестантські мотиви у творчості Оріховського і пов'язані з ними сюжети його біографії. Біографія Оріховського, складена Богомольцем, стала основою і для шкіцу Юзефа-Константія Богуславського, вміщеного у праці "Життя славних поляків", що вийшла у Варшаві в 1788 р. (т.1, с.67-87) [17, с.109-110].

Окрім цього, критичні зауваги щодо суспільно-політичних поглядів Оріховського висловлював у творі "Про литовські і польські права" (1800-1801) Тадеуш Чацький, особливо суворо засуджуючи "Квінкункс" (т.1, с.182, т.2, с.38, 79, 83) [17, с.109-110]. Відомості про Оріховського містила також і книжка італійського історика церкви Франциска-Антоніо Заккарії (1714-1795) [31, с.318-331].

Прикметно, що в Україні-Гетьманщині з вивершенням у XVIII ст. т.зв. козацької історіографії, праці Оріховського також потрапляють до кола її базових джерел. Зокрема відомо, що Георгій Кониський надсилав твори Роксолана Григорієві Політиці [3, с.317].

Таким чином, вивчення життя і творчості Станіслава Оріховського за ранньомодерної доби пережило кілька етапів, під час яких публіцистичний запал поволі змінювався академічною виваженістю. Особливо треба відзначити пластичність творчої спадщини Роксолана (що взагалі характерна для ренесансних авторів), яка дозволяла знову і знову знаходити в ній свої опертя новим поколінням інтелектуалів. А її суголосність власне українському інтелектуальному досвіду як за ранньомодерного, так і за пізніших, ближчих до сьогодення, відтинків історії, сподіваюсь, ще не раз покличе нас звернутися до неї "по своє".

Список використаних джерел

1. Архив Юго-Западной России. – К., 1914. – Т.VIII, – Ч. I. Вып. 1. – 798 с.
2. Грушевський М.С. Історія української літератури в 6 т. – Нью-Йорк, 1960. – Т. 5 – 689 с.
3. Ковальський М. Іван Крип'якевич про українську історіографію з давніх часів до останньої третини XIX ст. (Спостереження над першим лекційним університетським курсом з української історіографії) // На службі Клію. Збірник на пошану Любомира Романа Винара, з нагоди 50-ліття його наукової діяльності. – К.–Нью-Йорк–Торонто–Париж–Львів, 2000. – 303-336 с.
4. Копистенский Захарія. Палінодія или Книга Оборони католической святой Апостолской Восточной Церкви // Русская историческая библиотека. – Т.4: Памятники полемической литературы в Западной Руси. – СПб., 1878. – Кн.1. – Стовпчики 313-1200.
5. Любич Н. История реформации в Польше: Кальвинисты и антитринитари. – Варшава, 1883. – 377 с.
6. Любашенко В. Історія протестантизму в Україні. – Львів: Просвіта, **1995**. — 350 с.
7. Наливайко Д.С. Станіслав Оріховський як український латиномовний письменник Відродження // Українська література XVI-XVIII ст. та інші слов'янські літератури. – К.: Наукова думка, 1984. – С.161-185.
8. Нічик В.М., Литвинов В.Д., Стратій Я.М. Гуманістичні і реформаційні ідеї на Україні (XVI – початок XVII ст.). – К.: Наукова думка, 1990. – 372 с.
9. Польские мыслители эпохи Возрождения. – М. : Изд-во АН СССР, 1960. - 318 с.
10. Прокопович Ф. Філософські твори: В 3 т. – К.: Наукова думка, 1981. – Т.3. – 524 с.
11. Сас П.М. Проблема людини в творчості українського письменника XVI ст. Ст. Оріховського // Україна і Польща в період феодалізму: Зб. наук. пр. – К.: Наукова думка, 1991. – С.34-46.
12. Сас П.М. Українсько-польський мислитель доби Відродження Станіслав Оріховський: на шляху до історизму нового часу // Український історичний журнал – К., 1991. – № 1. – С.87-98.

13. Bohomolec F. *Życie Orzechowskiego // Orzechowski S. Zywoť i śmierć Jana Tarnowskiego.* – Sanok, 1855. – S.5-31.
14. Gornicki Ł. *Dzieje w Koronie Polskiej (1538-1572).* – Warszawa, 1805. – 273 s.
15. Halecki O. *Od unii Florenckiej do unii Brzeskiej.* – Lublin, 1997. – T.1. – 270 s.
16. Herbest B. *Wypisanie drogi // Wiszniewski M. Historia literatury Polskiej.* – Kraków, 1845. – T.7. – S. 569-581.
17. Kapuścik J. *Mecenas i uczyony J.M.Ossolinski i jego działalność historycznoliteracka.* – Kraków, 1979. – 253 s.
18. Klimowicz M. *Oświecenie.* – Warszawa, 1972. – 483s.
19. Kononowicz-Horbacki J. *Orator Mohylaenus...* – // Інститут рукописів НЦДБ імені В. І. Вернадського. – Ф.30. – №109. – S.159.
20. Kosmanowa B. *Popularność Stanisława Orzechowskiego w Rzeczypospolitej szlacheckiej // Odrodzenie i reformacja w Polsce.* – T.XXII. – Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1977. – S. 74-91.
21. Kubala L. *Stanisław Orzechowski i wpływ jego na rozwój i upadek Reformacji w Polsce.* – Lwów, 1906. – 106 s.
22. *Orzechowski S. Orichoviana Opera inedita et epistulae Stanislai Orzechowski. 1543-1566.* Edid. Josph Korzeniowski. – Cracoviae, 1891. – Vol.I. – 697 s.
23. *Orzechowski S. Opowiadanie upadku przyszłego polskiego z r. 1560.* – Warszawa, 1901. – 35 s.
24. *Orzechowski St. Wybór pism.* – Warszawa-Wrocław-Kraków, 1972. – 612 s.
25. *Rotundus Augustyn. Rozmowa Polaka z Litwinem.* – Kraków, 1890. – 91 s.
26. *Stanisława Orzechowskiego i Augustyna Rotundusa debata o Rzeczypospolitej / Wstęp i opracowanie Krzysztofa Koehlera.* – Kraków, 2009. – 284 s.
27. *Starnawski Jerzy. Stanisław Orzechowski w sądach współczesnych i potomnych // Z dziejów kultury i literatury Ziemi Przemyskiej.* – Przemyśl, 1973. – T.2.– S.11-21.
28. *Starnawski Jerzy. Dzieje wiedzy o literaturze polskiej (do końca wieku XVIII).* – Wrocław, 1984. – 423s.
29. *Starovolsci Simonis. Scriptorum Polonicarum Hekatontas seu centum illustrium Poloniae scriptorum Elogia et Vitae.* – Francoforti, 1625. – 132, [4]s.
30. *Vita Petri Kmihtae de Wisnicze Palatini Cracoviensis // Annales Stanislai Orichovii Okszii.* – Posnaniae, 1854. – S.197-227.
31. *Zaccaria Francescantonio. Dissertazioni varie italiane a storia ecclesiastica appartenenti..* – Rzym, 1780. – T.II. – S.318-331.

Стаття надійшла до редакції 15 січня 2013 року